

ISRAËL/PALESTINA

Ertzsberg

LUDO ABICHT &
ANDRÉ GANTMAN

Israël Pale stina

Tweespraak over
oorzaken en oplossingen

ERTSBERG

INHOUD

INLEIDING

HOOFDSTUK 1

Van de Bijbelse tijden tot de diaspora 11

HOOFDSTUK 2

De christelijke middeleeuwen 23

HOOFDSTUK 3

De opkomst van het antisemitisme 33

HOOFDSTUK 4

Het zionisme als bevrijdingsbeweging 43

HOOFDSTUK 5

Het zionistische succesverhaal en het Verdeelplan 57

HOOFDSTUK 6

De organisatie van het Arabische verzet 71

HOOFDSTUK 7

De opbouw van de Joodse staat 83

HOOFDSTUK 8

Het ontstaan van het vluchtelingenprobleem 97

HOOFDSTUK 9

De oprichting van de PLO 107

HOOFDSTUK 10

De Zesdaagse Oorlog en de bezetting 113

HOOFDSTUK 11

Het Palestijnse gewapend verzet na 1967 121

HOOFDSTUK 12

**De Jom Kipoer-oorlog en het vredesverdrag
met Egypte** 137

HOOFDSTUK 13

Het vredesproces en de verkeerde gok van de PLO 143

HOOFDSTUK 14

De Oslo-akkoorden en de moord op Rabin 149

HOOFDSTUK 15

De mislukking van Camp David II 163

HOOFDSTUK 16

De grote toenadering van Taba 171

HOOFDSTUK 17

De bouw van de Muur 179

HOOFDSTUK 18

De Israëlische terugtrekking uit Gaza 191

HOOFDSTUK 19

De oorlogen in Gaza 201

HOOFDSTUK 20

**De Abraham-akkoorden en de nieuwe
Israëlische regering** 213

HOOFDSTUK 21

De toename van het antisemitisme in Europa 223

HOOFDSTUK 22

Is een rechtvaardige en billijke oplossing mogelijk? 239

Ankerpunten Israëlisch-Palestijns conflict 251

INLEIDING

Het al decennia durende conflict in het Midden-Oosten, met Israël en Palestina in het hart ervan, is een haast niet te ontwarren kluwen van verschillende bevolkingsgroepen, tegenstrijdige belangen, wisselende coalities, westerse en andere inmenging, bloedbaden, politieke moorden, en beperkte en moeizame pogingen om tot vrede te komen.

Die vrede is anno 2023 nog steeds niet bereikt. Integendeel: met het recente aantreden van een nieuwe Israëlische regering, die door sommigen als de meest extreme uit de geschiedenis van het land wordt omschreven, is ze vermoedelijk zelfs weer wat verder verwijderd. 2023 kende alvast een bloedige start, zowel aan Palestijnse als Israëlische zijde.

Ludo Abicht, geboren in 1936, en André Gantman, uit 1950, volgen al heel hun volwassen leven de gebeurtenissen in het Midden-Oosten. De vrijzinnige Jood Gantman, wiens moeder op het nippertje aan de Holocaust ontsnapte en wiens grootvader stierf in Auschwitz, schreef verschillende boeken over Jodenhaat. De voormalige hoogleraar Abicht publiceerde talloze artikels en boeken over de Joodse cultuur, antisemitisme en het Midden-Oosten. Ze hebben een expertise opgebouwd die in Vlaanderen haar gelijke niet kent.

Gantman is een pleitbezorger van het zionisme. Abicht geldt als iemand met uitgesproken pro-Palestijnse standpunten. Dat beide éminences grises uit Antwerpen het over een

aantal zaken flink oneens zijn, zal dus niemand verbazen en zal ook uitvoerig uit dit boek blijken. Heeft er door de Israëli's een etnische zuivering plaatsgevonden na de onafhankelijkheidsoorlog van 1948? Is Hamas een terreurorganisatie waarmee niet gesproken mag worden? Was de bouw van de Israëli'sche Muur vanaf 2002 gerechtvaardigd? Heeft Aalst Carnaval zich schuldig gemaakt aan antisemitisme in 2019? En is de tweestatenoplossing vandaag nog realistisch? De meningen botsen flink. Maar Abicht en Gantman vinden elkaar wel in een respectvolle en intellectueel eerlijke omgang met elkaar én met de gebeurtenissen die ze bespreken in dit boek, dat in de vorm van een 'tweespraak' is opgeschreven. Geen klassiek interview dus: als moderator heb ik getracht zo weinig mogelijk tussen te komen.

Zowel Abicht als Gantman zijn eerder pessimistisch over een snelle oplossing voor het Palestijns-Israëli'sche conflict. Dat mag niet verbazen: het conflict lijkt vandaag inderdaad structureel en onoplosbaar. Maar de geschiedenis hangt aan een van verrassende gebeurtenissen. Zoals André Gantman tijdens een van onze gesprekken zei: 'Wie had gedacht dat ik als Jood ooit de ambassadeur van de Verenigde Arabische Emiraten in Antwerpen zou rondleiden?' Toch werd dat mogelijk nadat de VAE en Israël in 2020 de Abraham-akkoorden hadden ondertekend, de eerste publieke normalisering tussen een Arabisch land en Israël sinds 1994. Vandaag de dag kunnen Israëli'sche toeristen Abu Dhabi bezoeken en er in restaurants zelfs koosjer eten.

Optimism is a moral duty. En de juiste personen op de juiste plaats op het juiste tijdstip kunnen veel veranderen. Denk maar aan Gorbatsjov. Wat dat betreft, zo leggen Abicht en Gantman in dit boek uit, zijn er in het verleden wel enkele

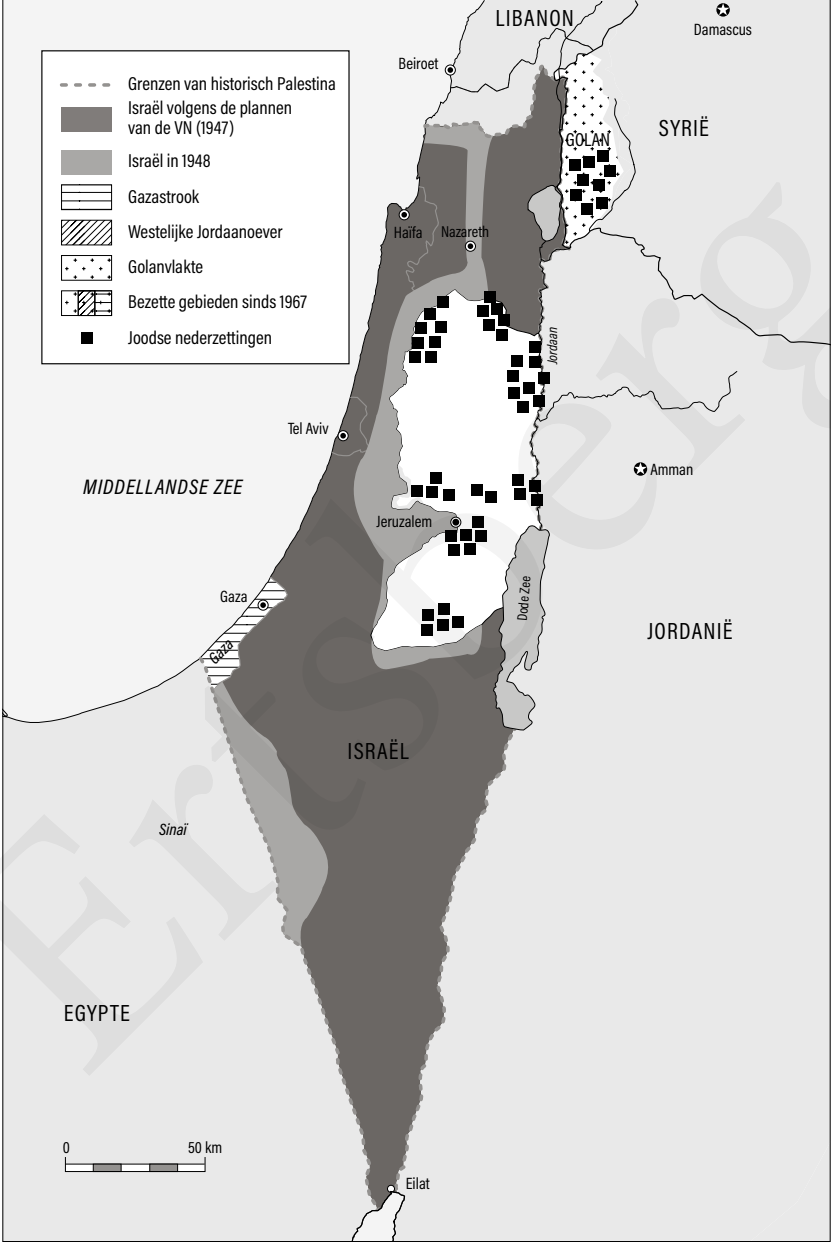
historische kansen verkwanseld om het conflict tussen Israël en Palestina op te lossen.

Abicht en Gantman geven in dit boek niet alleen een zeer ruim overzicht van het ontstaan en het verloop van dat Israëliësch-Palestijnse conflict, waarbij ankerpunten als de Zesdaagse Oorlog, de slachtpartij in Sabra en Shatila en de Oslo-akkoorden passeren; ze geven ook hun visie op de toekomst en hoe men tot een billijke oplossing zou kunnen komen. Dat ze ook daarin respectvol van mening verschillen, zal niet verbazen.

Het was een waar genoegen om hun gedachtewisselingen te mogen bijwonen en registreren. Ik hoop dat de lezer ze even interessant vindt als ik.

Tot slot een woord van dank aan uitgever Karl Drabbe om dit in mijn ogen belangrijke boek mogelijk te maken. Verder wil ik ook mijn vroegere krantencollega Roger Van Houtte (1951-2011) postuum bedanken. Voor een eerdere versie van dit boek was hij de moderator en registrator. Dit nieuwe, geactualiseerde en bewerkte boek bouwt dan ook in grote mate verder op zijn werk.

*Tom De Smet
Antwerpen, maart 2023*

HOOFDSTUK 1

Van de Bijbelse tijden tot de diaspora

'Het monotheïsme was revolutionair'

De vroege geschiedenis van de Joden is neergeschreven in de Bijbel. Ludo, André, wat weten we over de Bijbel met enige historische zekerheid?

LUDO ABICHT: De Hebreeuwse Bijbel is een boek dat fundamenteel is voor Joden en christenen. Maar er is een verschil tussen de Joodse en christelijke Bijbel. De christenen maken een onderscheid tussen het Oude en het Nieuwe Testament. Vanuit Joods standpunt is dat onaanvaardbaar, want het Oude Testament zou dan verwijzen naar iets dat voorbij is. Zo hebben de christenen dat intussen ook gezien. Door de toenadering tussen christenen en Joden spreekt men nu niet meer van het Oude en Nieuwe Testament, maar van het Eerste en Tweede testament. Op die manier heeft men niet meer dat odium van een oud en afgesloten testament.

De Bijbel is voor de Joden en de christenen door God geïnspireerd, maar niet gedictieerd. Dat is een belangrijk verschil

met de Koran, die volgens de overlevering door Allah gedicteerd werd aan de analfabeet Mohammed. Dat betekent ook dat de mogelijkheid openlag om aan Bijbelstudie te doen. Nu, 200 jaar na het eigenlijke begin daarvan, zijn we een eind gevorderd in de Bijbelse archeologie. De conclusie die we nu maken is dat de Hebreeuwse Bijbeltekst het werk is van vele auteurs over een periode van ongeveer 500 jaar: van de zevende tot de tweede eeuw voor Christus. In boeken over Bijbelse archeologie, zoals Finkelstein en Silberman's *De Bijbel als mythe*, staat dat er in de zevende eeuw voor Christus onder koning Jozias van Juda een boek met wetten was in de toenmalige tempel van Jeruzalem. Men denkt nu dat dit de oertekst was van het boek *Deuteronomium*.

Er is dus zeven eeuwen voor Christus een tekst geschreven in het koninkrijk Juda met antwoorden op vragen als: waar komen de wereld, de mens en de Joden vandaan? Essentiële vragen, die ook belangrijk zijn omdat ze de claim van de mensen van Juda benadrukken dat zij de ware Joden zijn tegenover de afvalligen van het nabijgelegen koninkrijk Israël.

In het koninkrijk Juda was de idee gegroeid dat er maar één God was, in het koninkrijk Israël waren er meerdere goden. Zo kreeg je in Juda een monotheïsme, voor het eerst in de geschiedenis, op een mislukte poging van de Egyptische koning Echnaton, de vader van Toetanchamon, na.

De stelling is dat men met het begin van het schrijven van de Bijbel een logische volgorde heeft gevolgd: eerst het verhaal van het ontstaan en de geschiedenis van het Joodse volk, al dan niet vermengd met mythes. Logisch gezien komt men daarna bij de profeten, die het volk telkens opnieuw herinneren aan het verbond dat ze gesloten hebben

met God. Daarbij wezen ze voortdurend op de morele en religieuze fouten, wat meestal niet in dank afgenomen werd, waardoor geen enkele profeet veilig was in zijn eigen land. Daarna komt het derde deel, de wijsheidsboeken, zoals *Prediker, Spreuken en Hooglied*, die in feite de toepassing zijn van die ethiek en godsdienst en die aan de individuele Joden zeggen hoe ze zich moeten gedragen. In die wijsheidsboeken staan op het einde een paar regels over het leven na de dood. In de Hebreeuwse Bijbel gaat het over de heropstanding van de mensen na het einde der tijden, terwijl de christenen de Griekse idee overnamen van de ziel die blijft leven na de dood. Dat is een groot verschil in levensbenadering. Bij de Joden wordt het leven gevierd, terwijl voor de christenen het leven kort is en na het tranendal in het beste geval de hemel volgt. Dat had ook als gevolg dat voor de Joden een begrafenis essentieel is, en crematie niet kan. Op het einde der tijden moeten de resten van de mens weer worden samengevoegd.

In de christelijke Bijbel zie je een andere volgorde. Eerst komt weliswaar ook het ontstaan van de wereld, maar dan heb je de wijsheidsboeken en pas daarna de profeten. Op een van de eerste concilies werd gezegd dat de profeten naadloos aansloten op de komst van de Messias, Christus.

De messiaanse gedachte is ontstaan in de periode van de ballingschap in Babylonië, toen men verlangde naar een verlosser die ook een politieke leider zou zijn, die met de hulp van Jahweh de Joden zou terugbrengen naar hun land en hen zou bevrijden uit de handen van de bezetters: Babyloniërs, Assyriërs, Grieken, Romeinen. Toen Jezus optrad werd hij door een kleine groep beschouwd als de Messias, maar er waren in die tijd wel meer figuren die zo werden aanzien.

De eerste teksten dateren dus uit de zevende eeuw voor

Christus. We weten nu ook dat de laatste teksten van de Hebreeuwse Bijbel geschreven zijn in de tweede eeuw voor Christus. Er komen immers woorden en termen in voor uit het Grieks en het Perzisch van die tijd.

Dat heeft consequenties. Als men zegt dat de na te trekken geschiedenis begint rond de zevende eeuw voor Christus, dan zegt men tegelijkertijd dat twee belangrijke aspecten – die later politieke betekenis zullen krijgen – namelijk het idee van het uitverkoren volk en het beloofde land, tot de mythe behoren en niet tot de geschiedenis.

Er is dus een mythisch en een historisch gedeelte. Het historische deel kan worden nagetrokken. Volgens recent archeologisch onderzoek is er bijvoorbeeld nooit een exodus uit Egypte geweest. Wel is het zo dat Jozias in een polemieek verwickeld was met het zeer machtige en hebberige Egypte, en dat in een Bijbels verhaal heeft gestopt.

Samengevat: men denkt dat de Bijbelse Joden inwoners waren van voornamelijk Juda en ten dele ook Israëel, die daar zeker vanaf ongeveer 2000 voor Christus waren en door hun geïsoleerde situatie hun monotheïsme hebben kunnen ontwikkelen.

ANDRÉ GANTMAN: Daarom beschouw ik de Bijbel als revolutionair: omdat het monotheïsme zijn intrede doet in de wereldgeschiedenis en aldus gevestigde structuren door elkaar schudt met een culminatie niet alleen in de tien geboden maar ook in voorschriften die bijvoorbeeld de relaties tussen werkgever en werknemer regelen, zoals de verplichte sabbatrust.

Revolutionair is ook de essentiële plaats die aan de vrouw wordt toegekend: het 'Jood zijn' wordt, behoudens bekering

tot het Jodendom, alleen en uitsluitend door de vrouw, de moeder, overgedragen.

Er is zeker een polemiek over of de vlucht uit Egypte heeft plaatsgevonden, zoals Ludo al aanhaalde. Waarom duurde de exodus bijvoorbeeld veertig jaar? Mozes wilde de Joodse staat, het 'belofde land' dat door God aan Abraham en zijn nakomelingen werd beloofd, opnieuw stichten. Kun je dat doen met een volk van slaven? Slaven zijn daartoe niet in staat. Hij moest dus wachten tot er een nieuwe generatie het initiatief kon nemen. Daarom was er veertig jaar nodig: voor een nieuw volk dat was grootgebracht buiten het slavendom, met de tien geboden en nieuwe idealen.

Opvallend is verder dat de mens, toch een goddelijke schepping, in de Bijbel zeker niet geïdealiseerd wordt: amper op de wereld is de mens niet vies van geweld. Kaïn vermoordt zijn broer Abel naar aanleiding van een dispuut over nog wel een offer aan God.

De grote Bijbelse actoren zijn geen onbesproken figuren, zeker niet op moreel vlak. Neem nu aartsvader Abraham. Hij begeeft zich, vergezeld van zijn echtgenote Sara, naar Egypte, omdat er in zijn land hongersnood heerst. De farao laat zijn oog vallen op Sara met als gevolg dat Abraham bevreesd geraakt voor zijn eigen leven. Ten aanzien van de Egyptische heerser beweert hij dan maar dat hij de broer is van Sara. Moedig is wat anders!

De amoraliteit van koning David wordt in geuren en kleuren beschreven. Hij ziet vanop zijn terras een mooie naakte vrouw baden, maar ze is de vrouw van een van zijn generaals. Hij stuurt die man naar de oorlog, maar dan wel alleen en in de frontlinie, zodat hij zeker zou sneuvelen. Immoreel tot en met. Ken je een ander boek waar men zo deni-

grerend schrijft over een van de basisfiguren van zijn geschiedenis?

Koning Salomon dan. Hij zou 700 vrouwen en 300 bijvrouwen hebben gehad. Hij zou zich zelfs hebben bezondigd aan veelgoderij. Men verwijst naar een zogenaamd uitverkoren volk, maar zijn leiders zijn meer dan eens over de schreef gegaan. Hun fouten worden niet verdoezeld.

Door het feit dat leiders op een dergelijke manier worden opgevoerd, denk ik dat deze verhalen uit het leven zijn gegrepen en dus geschiedkundig als betrouwbaar kunnen bestempeld worden.

ABICHT: Het is inderdaad merkwaardig dat de stichters niet altijd geleefd hebben volgens de principes die het volk zou moeten volgen. Maar we zitten wel met het feit dat het volk zich in laatste instantie identificeert met die ene God. Het is ook een merkwaardige God. Hij zegt tot Mozes: 'Zeg aan de farao dat gij gezonden zijt door mij.' 'Maar wie zendt mij dan?', vraagt Mozes. In de Bijbel noemt God dan zijn naam, en die naam is merkwaardig, want die naam betekent in het Hebreeuws 'ik ben die ben', maar ook 'ik was die was en die altijd geweest is, en ik zal zijn wie zal zijn.' Het is een God zonder begin of einde, maar een God die altijd aanwezig is. Het is niet de god van Voltaire, niet de opperste bouwmeester, niet de god die ooit iets gemaakt heeft. Hij is aanwezig. Als een gelovige Jood, christen of moslim bidt, dan bidt hij tot een God die hem of haar hoort en hem in hart en nieren doorgrondt. Maar de goden van de Grieken bijvoorbeeld waren helemaal niet alomtegenwoordig of almachtig. De God van de Joden is daarentegen wel een God die kan ingrijpen in de natuurwetten, in het leven, die op het einde ook zal oor-

delen. Al die goden uit de pantheïstische wereld, al die goden voor huis-, tuin- en keukengebruik, werden dus vervangen door een goddelijk wezen dat boven de mens en de schepping staat.

Dat heeft aan die kleine groep van Joden een eigen identiteit gegeven.

GANTMAN: Dus is de overschakeling van het veelgodendom naar het abstracte monotheïsme revolutionair.

ABICHT: Een heel stuk van die evolutie van polytheïsme tot monotheïsme kan men volgen in de Bijbel zelf. Langzamerhand komt men tot één God. Historici weten dat Jozias het monotheïsme als staatsgodsdienst heeft ingesteld en nog één tempel heeft toegelaten, waar één God aanwezig is. Dat kwam nergens anders voor. Het monotheïsme heeft het grote gevolg dat het zich meteen afzet tegen al de anderen, die allemaal afgodendienaren zijn. Al de andere goden en godinnen zijn afgoden, met hun beelden. Vandaar ook het strenge gebod dat de Joden geen beelden mochten maken. De Joden werden daarin later gevolgd door de calvinisten. Wat dan weer in de zestiende eeuw tot de Beeldenstorm in onze gewesten leidde. De calvinisten stonden veel dichter bij de Hebreeuwse Bijbel dan de katholieken, die eigenlijk voortbouwden op een eeuwenlange devotie met beelden van goden, die dienden voor allerlei kwalen te bestrijden. Die bestonden ook bij Kelten, Romeinen en Germanen. Voor elke nood stond er wel een god of godin klaar, en die zijn blijven hangen in de volkscultuur. De kerk heeft overal waar die sacrale plaatsen waren een kerk of kapel gebouwd.

De protestanten zegden: 'Kijk eens naar de plaatsen waar

die verering plaatsvindt, welke rituelen erbij zijn, dat zijn allemaal vervormingen van de oude godencultuur.' Een van de mooie voorbeelden daarvan is Lourdes, een plaats waar al duizenden jaren een vruchtbaarheidsgodin werd vereerd. Toevallig of niet gebeurt net daar een verschijning van Maria.

De hang naar het polytheïsme is veel sterker blijven bestaan in het christendom. In het judaïsme kon dat zeker niet, en ook niet in de islam. Orthodoxe Joden kunnen perfect bidden in een moskee, en omgekeerd ook moslims in een synagoge. In een moskee zijn er geen afbeeldingen.

Het monotheïsme van de Joden was in de regio niet evident. Veroorzaakte dat mee de verdrijvingen en ballingschappen, en de latere diaspora?

ABICHT: De Joden, een relatief kleine stam tussen andere volkeren, beschouwden zich als de dragers van de ware traditie. Dat zette kwaad bloed bij die andere volkeren, want men kon niet goed verdragen dat de eigen goden niet erkend werden. Dat leidde tot spanningen.

De verdrijvingen van de Joden hadden echter ook te maken met het grote belang van de regio zelf. Wie wandelt van Jeruzalem naar Jericho zal zien dat deze laatste stad in een groene oase ligt. De wegen van de karavanen naar Afrika en Azië kruisten elkaar daar. Het was een belangrijk verkeersknooppunt.

Ook Galilea was een belangrijke groene zone, en stukken langs de kust evenzeer. Het was dus een terrein dat om geopolitieke redenen en redenen van vruchtbaarheid door toenmalige mogendheden als Egypte, Assyrië en Babylonië werd

geclaimd. Heel die streek was een waar handels en cultuurcentrum.

Ook de aartsvaders kwamen volgens de traditie uit centra van beschaving. Abraham kwam uit Mesopotamië, een zeer achtenswaardige streek, een oord van beschaving. De aartsvaders kwamen al met veel prestige aan in het land. Ze hadden ook een opvallend parallelle levensloop. Zo hadden hun vrouwen bijvoorbeeld telkens problemen met de vruchtbaarheid, maar God ontsloot hun schoot. In de Bijbel staan daarover mooie verhalen.

GANTMAN: Inderdaad, in de Bijbel staan zelfs merkwaardige verhalen over draagmoederschap. Hagar was een draagmoeder omdat de vrouw van Abraham, Sara, geen kinderen kon krijgen. Sara vroeg dat Hagar het kind zou dragen, en na de geboorte ‘legde zij het kind op haar knieën.’

De diaspora zou bepalend worden voor de Joodse geschiedenis. De staat eindigde, maar het Joodse volk en de cultuur bleven verder leven.

GANTMAN: De ‘moderne’ diaspora startte na de vernieling van de tweede tempel in 70 na Christus. De Joodse opstandelingen leden een militaire nederlaag tegen de Romeinen. Het was het einde van de staatkundige structuur die nog min of meer bestond onder de Romeinen. Er ontstaat een cesuur tussen het begrip Joodse staat en het begrip Joodse volk. Als men de geschiedenis van de oudheid bestudeert, ziet men dat het niet de eerste keer was dat zoiets gebeurde. Volkeren werden wel vaker verdreven, en dan verdwenen ze gewoon.

Het Joodse volk en zijn cultuur verdwenen echter niet. Waarom?

GANTMAN: De reden is dus het monotheïsme en het bestaan van een abstract opperwezen dat niet gebonden is aan gebouwen, inclusief tempels, en bepaalde plaatsen, en dus overall kon worden aanbeden. Aan dat abstracte gegeven werd ook een materieel element gekoppeld, namelijk Jeruzalem, dat steeds aanwezig was, tot in de gebeden toe en als een te bereiken doel.

De diaspora wordt beschouwd als een parentese tussen het einde van de staatsstructuur in 70 na Christus en de mogelijke heropricting van een nieuwe staatsstructuur. Terloops, maar niet onbelangrijk, dient benadrukt dat er tussen 70 na Christus en de oprichting van de staat Israël in 1948 een permanente Joodse aanwezigheid was in de regio Palestina.

De overlevering van godsdienst en traditie zijn dan wel een *conditio sine qua non* om het volk te laten overleven. Ofschoon de Joden verspreid waren, bleef de kerngedachte toch op al de plaatsen waar ze leefden dezelfde: de basisprincipes, die terug te vinden zijn in de Bijbel dienden geëerbiedigd. De kerngedachte was dat de Joden zouden verdwijnen als ze de Bijbel zouden loslaten. Maar ze konden en mochten dat niet, want ze zouden in dat geval in conflict komen met God.

Later – voornamelijk vanaf de emancipatie die op de Franse Revolutie is gevolgd – is er een conflict ontstaan tussen religieuze en niet-religieuze Joden. Ik ben daar zelf een exponent van. Ik ben vrijzinnig, maar grijp ook terug naar de Bijbel. Waarom? Al deze generaties en mijn rechtstreekse voorouders, die zich vastgeklampt hebben aan dat Joods-zijn

en de daaruit voorvloeiende tradities, hebben hun eigen leven op het spel gezet. Als ik dat loslaat, dan pleeg ik een soort verraad tegenover hen die – op gevaar van eigen leven – de basisprincipes van het Jodendom trouw zijn gebleven. Dat is mijn levensvisie.

Ik ben mij volkomen bewust van het conflict waarin ik gewrongen ben. Moeilijk? Ongetwijfeld. Maar ook boeiend.

